

РОЗДІЛ V. ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ ТЕКСТУ, ДИСКУРСОЛОГІЇ, КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Ірина Гарбера

DOI 10.31558/1815-3070.2018.36.7
УДК 811.161.2'282(477.52/6)СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ЛЮДИНА У ФРАЗЕОЛОГІЇ СХІДНОСТЕПОВИХ
УКРАЇНСЬКИХ ГОВІРОК

Концепт людина позиціоновано як один із основних сегментів концептуальної картини світу українця та структуровано на чотири складники: 1) поняттєвий, що передбачає огляд дефініцій людини в лексикографічних працях; 2) образний, репрезентований вторинною знаковою системою; 3) значеннєвий, представлений фразеологічною парадигмою ареальних фразеологічних одиниць та 4) оцінний, сформований негативнооцінними, позитивнооцінними, нейтральнооцінними ареальними фразеологічними одиницями.

Ключові слова: ареальна фразеологічна одиниця, концепт людина, код культури, фразеологічна класифікація, аксіологічна класифікація.

Досліджуючи концепт, представники когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології в різний спосіб його структурують. М. Піменова вважає, що концептуальна структура формується сімома класами ознак: мотивуючою ознакою слова-репрезентанта концепту, образними ознаками, поняттєвими ознаками, ціннісними ознаками, функційними й категорійними ознаками, символічними ознаками (Pimenova 17).

Детально аналізують структуру концепту З. Попова та Й. Стернін, виокремлюючи в ній три ключові компоненти: чуттєвий образ, інформаційний зміст та інтерпретаційне поле. Чуттєвий образ кодує концепт, формуючи одиницю універсального предметного коду. У структурі концепту він є неоднорідним, утворюючись за допомогою: 1) перцептивних когнітивних ознак, що формуються у свідомості носія мови в результаті відображення ним довкілля за допомогою органів чуття (перцептивний образ, що включає зорові, тактильні, смакові, звукові й нюхові образи); 2) образними ознаками, що формуються метафоричним осмисленням відповідного предмета або явища (метафоричний, когнітивний образ, що відсилає абстрактний концепт до матеріального світу). Інформаційний зміст концепту включає мінімум когнітивних ознак, що визначають основні, найістотніші відмінні риси концептуалізованого предмета чи явища. Це ознаки, найважливіші для самого предмета або його користування, що характеризують його основні диференційні риси, обов'язкові складові частини, головну функцію тощо. Інформаційний зміст багатьох концептів близький до змісту словникової дефініції ключового слова концепту (до нього не входять випадкові, необов'язкові, оцінні ознаки). Інтерпретаційне поле містить когнітивні ознаки, що в різних аспектах інтерпретують основний інформаційний зміст концепту, є його наслідком, являючи собою певне підсумкове знання, або ж оцінюють його. Інтерпретаційне поле неоднорідне, у ньому досить чітко виділені: 1) оцінна зона – об'єднує когнітивні ознаки, що виражають загальну оцінку (гарний/поганий), естетичну (красивий/некрасивий), емоційну (приємний/неприємний), інтелектуальну (розумний/дурний), моральну (добрий/злий, законний/незаконний, справедливий/несправедливий тощо); 2) енциклопедична зона – об'єднує когнітивні ознаки (яскраво виражений груповий та індивідуальний характер), що характеризують необов'язкові ознаки концепту, які вимагають ознайомлення з ними на основі досвіду, навчання, взаємодії з денотатом концепту тощо; 3) утилітарна зона – об'єднує когнітивні ознаки, що виражають утилітарне, прагматичне ставлення людей до денотата концепту, знання, пов'язані з можливостями й особливостями його користування з певною практичною метою; 4) соціально-культурна зона – об'єднує когнітивні ознаки, що відображають зв'язок концепту з побутом і культурою народу (традиціями, звичаями, діями літератури й мистецтва, художніми творами, прецедентними текстами тощо); 5) паремійна зона – сукупність когнітивних ознак концепту, об'єктивованих прислів'ями, приказками й афоризмами, тобто сукупність тверджень і уявлень про явище, відображене концептом, у національних пареміях (паремії в зоні можуть впорядковуватися за польовим принципом, ураховуючи частотність вираження певного смислу). Образ та інформаційний зміст концепту репрезентують його інформаційний каркас, що має відносно структурований характер. Інтерпретаційне поле заповнює «місце» між цими структурними компонентами. Структура концепту може бути описана лише після того, як встановлено його зміст, виявлено когнітивні ознаки (Popova).

С. Воркачов стверджує, що оптимальним для повноти семантичного опису лінгвокультурного концепту буде виділення у його структурі трьох складових: поняттєвої (відображає його ознакову та дефініційну структури), образної (фіксує когнітивні метафори, які підтримують концепт у мовній свідомості) та значеннєвої (визначується місцем, яке займає назва концепту в лексико-граматичній системі конкретної мови, куди ввійдуть також етимологічні й асоціативні характеристики цієї назви) (Vorkashev).

В. Карасик зазначає, що найважливіші виміри концепту такі: 1) образний бік концепту (зорові, слухові, тактильні, смакові, нюхові характеристики предметів, явищ, подій, відображених у пам'яті); 2) поняттєвий бік

концепту (мовна фіксація концепту, його позначення, опис, ознакова структура, дефініція, порівняльні характеристики цього концепту щодо певного ряду концептів, які ніколи не існують ізольовано); 3) ціннісний бік концепту (важливість цього психічного утворення як для індивідуума, так і для колективу) (Karasik 107).

Ю. Степанов виокремлює в структурі концепту три компоненти, або три «прошарки»: 1) основна, актуальна ознака; 2) додаткова (кілька додаткових), «пасивних» ознак, що вже є неактуальними, «історичними»; 3) внутрішня форма, зазвичай зовсім неусвідомлювана, відображена у зовнішній, словесній формі (Stepanov 44).

Метою дослідження є виявлення й окреслення специфіки структурування концепту *людина* у фразеології східноstepових українських говірок. Матеріалом є 1500 фразеологічних одиниць, зібраних експедиційним шляхом у смт Новотроїцьке, смт Ольгінка Волноваського району Донецької області. Спираючись на кваліфікаційні ознаки концепту, різні погляди щодо його структурної організації, специфіку вербальної об'єктивації концепту засобами ареальної фразеології, концепт *людина* у фразеології східноstepових українських говірок членуємо на: 1) поняттєвий (що передбачає огляд дефініцій людини в тлумачному, філософському, психологічному, соціологічному, культурологічному, асоціативному словниках і словнику символів); 2) образний (репрезентований у студіюванні вторинною знаковою системою); 3) значеннєвий (представлений фразеоідеографічною парадигмою ареальних фразеологічних одиниць); 4) оцінний (з послідовним виокремленням негативно-, позитивно-, нейтральнооцінних ареальних фразеологічних одиниць).

У рамках ПОНЯТТЄВОГО СКЛАДНИКА виділяємо такі дефініційні ознаки аналізованого концепту: 1) *людина* у тлумачних словниках: суспільна істота, що має свідомість, володіє членороздільною мовою, виробляє і використовує знаряддя праці (Ivchenko 220); особа як утілення високих інтелектуальних і моральних властивостей (Busel 631; “Tlumachnyy slovnyk” 503); 2) *людина* у психологічних словниках: як суб'єкт і продукт трудової діяльності в суспільстві *людина* є системою, у якій фізичне і психічне, генетично обумовлене і сформоване протягом життя, природне і соціальне утворюють нерозривну єдність (Shapar 236); істота, яка втілює в собі найвищу ступінь розвитку життя, суб'єкт суспільно-історичного розвитку; істота мисляча, свідома, в якій розвинена мова, здатність до продуктивної праці і спілкування з іншими людьми (Synyavs'kyu 154); 3) *людина* в соціологічних словниках: біосоціальна істота, яка є вищою ланкою розвитку живих організмів шляхом їхньої еволюції, а також передумовою та активним суб'єктом культурної еволюції (“Sotsiolohiya” 419); поняття «людина» відбиває лише те, що індивідуум належить до людського роду (homo sapiens), володіє всезагальними, притаманними всім людям рисами і якостями (Picha 183); 4) *людина* у філософському словнику: природно-соціальна істота, якісно особливий ступінь розвитку живих організмів на Землі, здатних до свідомої саморегуляції, завдячуючи чому вона постає як суб'єкт суспільно-історичної діяльності й культури (“Filosofs'kyu entsyklopedychnyy slovnyk” 350); 5) *людина* в культурологічному словнику: суспільна істота, продукт і суб'єкт трудової діяльності і культури, вищий ступінь у розвитку живих організмів (Hipters 185); 6) *людина* в словнику символів: символ центру світобудови; поєднання протилежних начал – небесного й земного, добра і зла, святості та гріховності; символ макрокосму й мікркосму; перемоги раціонального начала над хаотично-ірраціональним; універсального існування; доброти, національної самосвідомості, мужності (“Entsyklopedychnyy slovnyk symboliv” 460); 7) *людина* в асоціативному словнику: добра 94, хороша 73, чоловік 63, щаслива 61, розумна 40, весела 21, прекрасна, чесна 17, висока, друг 16, гарна, красива 13, гордо 12, велика, товариш 11, приємна 10, гордість 9, чудова 8, справедлива, щастя 7, громадянин, життя, з великої літери, звір, молода, тварина, хоробра, чуйна, щира 6, жінка, здорова, погана, працювати, праця, спокійна, справжня 5, амфібія, ввічлива, вовк, дорогá, жити, мавпа, мужня, привітна, розум, світ, я 4, велетень, віддана, вірна, вічна, діти, жива, мама, своя, серйозна, сильна, смілива, творець, щедра 3 тощо (Butenko 46). Подані у словниках дефініції людини дозволяють сформулювати уявлення про неї, що й формує ядро, поняттєвий складник однойменного концепту: *людина* – природно-соціальна істота, яка має свідомість та мову, здатність мислити, продуктивно працювати, еволюціонувати, створюючи власну історію і національну культуру.

ОБРАЗНИЙ СКЛАДНИК концепту *людина* представлений системою кодів культури, класифікація яких ґрунтована на виокремленні в структурі ареальних фразеологічних одиниць лексико-семантичного варіанта (семантичний компонент, який реально пов'язаний із певною звуковою оболонкою у свідомості носіїв говірки) як показника кожного окремого коду:

а) соматичний (моделне образи частин тіла людини (рідше – тварини) й продуктів її життєдіяльності): **голова** – ЛСВ ‘головний біль’ (аж голова тріщить (у кого); голова аж гуде (в кого); голова розривається (в кого); голова як не лопне (в кого); гуде в голові (в кого)); ЛСВ ‘досвідчена людина’ (бита голова); ЛСВ ‘дурнувата людина’ (бичача голова; в голові аж дзвенить (у кого); в голові стрижено (в кого)); ЛСВ ‘загострити увагу’ (втокнути в голову); ЛСВ ‘бути дурним’ (головною вдаритися); ЛСВ ‘збожеволіти’ (зірватися вниз головою); ЛСВ ‘шибайголова’ (одірви голову й вибрось); **вухо** – ЛСВ ‘стан після почутих лайки, брехні, дурниць’ (аж вуха в'януть (у кого)); ЛСВ ‘процес напруженого мислення’ (аж вуха горять (у кого)); ЛСВ ‘слухове відчуття після сильного вибуху, удару грому’ (аж у вухах заляцало (в кого)); ЛСВ ‘уважно слухати’ (вуха настобурчити); ЛСВ ‘набриднути розмовами’ (нідсісти на вуха); ЛСВ ‘спокійна людина’ (хоч у вухо стрель (кому)); **око** – ЛСВ ‘зорове відчуття після сильного удару’ (аж в очах замиготіло (в кого)); ЛСВ ‘бути голодним’ (аж на очі нічого не бачити); ЛСВ ‘відчуття від погляду на щось дуже яскраве’ (аж очі виїдає (кому)); ЛСВ ‘бути флегматичним’ (і ходити з заплющеними очима); ЛСВ ‘виснажена людина’ (одні очі

остались (у кого)); ЛСВ 'безхарактерна людина' (хоч ширнути межі очі (кому)) (16,99% від загальної кількості досліджених ареальних фразеологічних одиниць);

б) предметний (моделює образи предметів побуту, одягу, житла людини): **віник** – ЛСВ 'дурний' (прибитий сирим віником); ЛСВ 'жвава людина' (драний віник); ЛСВ 'безхарактерна людина' (хоч віник зв'яжи (з кого)); **тормоз** – ЛСВ 'божевілля' (зірватися з тормозів; тормоза отказали (в кого)); ЛСВ 'заспокоїтися' (нажати на тормоз); **валянок** – ЛСВ 'простакуватий чоловік' (сибірський валянок); ЛСВ 'старий залицяльник' (сивий валянок) (14,89%);

в) зооморфний (моделює образи тварин, земноводних, птахів, комах): **жаба** – ЛСВ 'засмучена людина' (жаба даве (в кого)); ЛСВ 'зла жінка' (жаба пупирчаста); ЛСВ 'мовчати' (мов жабу ковтнути); **кінь** – ЛСВ 'дивак' (кінь педальний); ЛСВ 'гладка людина' (на конях не об'їдеши (кого)); ЛСВ 'худа й зла людина' (те, що коней кусає); **коза** – ЛСВ 'гордовита людина' (і на рябій козі не під'їхати (до кого)); ЛСВ 'голодна людина' (кози лижуть (кого)); ЛСВ 'бути гордовитим' (на блатній козі проїхатися) (9,21%);

г) антропний (моделює образи за різними номінаціями людини): **людина** – ЛСВ 'безхарактерна людина' (безхребетна людина); ЛСВ 'недоумкувата людина' (малохольна людина); ЛСВ 'не зичити добра нікому, зокрема й собі' (ни собі ни людям); **баба** – ЛСВ 'пліткарка' (баба базарна); ЛСВ 'сумнівне джерело інформації' (ОБС (одна баба сказала)); **дівка** – ЛСВ 'повія' (посьолочна дівка); ЛСВ 'дівчина на виданні' (спіла дівка) (7,37%);

г) фітоморфний (моделює образи рослин, дерев, квітів, плодів): **дуб** – ЛСВ 'дурнувата людина' (дуб дубом; дуб сосновий); ЛСВ 'сказати щось безглузде' (з дуба впасти); **гречка** – ЛСВ 'зраджувати' (в гречку стрипати); ЛСВ 'некрасивий' (гречкою притрушений); **яблучко** – ЛСВ 'недосвідчена людина' (це недоспіле яблучко); ЛСВ 'вагітна жінка' (яблучко пузате) (3,83%);

д) природний (моделює образи явищ природи, стихій, об'єктів ландшафту): **вода** – ЛСВ 'друзі' (водою не розмити (кого)); ЛСВ 'бути спритним' (і з грязної води чистим вийти); ЛСВ 'лінива людина' (ні за просту воду); ЛСВ 'здорова людина' (треба воду возити (на кому)); ЛСВ 'засмучений' (у воді вмочений); **вітер** – ЛСВ 'худа людина' (вітер зламає (кого)); ЛСВ 'виснажена людина' (вітром носе (кого)); ЛСВ 'легковажна людина' (дми-вітер); ЛСВ 'бути худим' (за вітром хилитися); **бурун** – ЛСВ 'гніватися' (бити буруна) (3,68%);

е) гастрономічний (моделює образи страв, продуктів харчування): **дрожжі** – ЛСВ 'мерзнути' (продавать дрожжі); ЛСВ 'гладка людина' (рознесло як на дрожжах (кого)); **борщ** – ЛСВ 'весело сміятися' (наїстися смішного борщу); **вареник** – ЛСВ 'гладка людина' (товстий вареник) (2,12%);

є) духовний (моделює образи моральних і культурних цінностей людини): **душа** – ЛСВ 'стривожена людина' (душа тіпається (в кого)); ЛСВ 'ділитися думками та переживаннями' (душу виворачувати); ЛСВ 'вжити що-небудь натщесерце перед тим, як випити горілки чи вина' (душу закислити); ЛСВ 'добрий' (на душу багатий); ЛСВ 'безвольна людина' (солом'яна душа (в кого)); ЛСВ 'любитель мандрувати' (циганська душа); **ум** – ЛСВ 'хитрувати' (вивіряти ума); ЛСВ 'розумна людина' (живий ум (у кого)); ЛСВ 'егоїст' (сам себе на уме); **розум** – ЛСВ 'збожеволіти' (з розуму здуріти); ЛСВ 'стати дурним через старість' (розум вистаріти) (1,84%);

ж) квантитативний (моделює образи чисел, одиниць виміру): **два** – ЛСВ 'добре вихована дитина' (два буде (з кого)); ЛСВ 'гладка людина' (два на два); **аршин** – ЛСВ 'бути худим' (аршин з'їсти); **вісім** – ЛСВ 'гладка людина' (вісім на вісім) (1,7%);

з) темпоральний (моделює образи часових відрізків): **год** – ЛСВ 'стара людина' (в годах); ЛСВ 'примхлива стара людина' (годи накривають (кого)); **день** – ЛСВ 'гладка людина' (за день не обігати (кого)); ЛСВ 'лінуватися' (шукати вчорашній день); **вік** – ЛСВ 'бути бідним' (вік колготити) (1,7%);

и) міфологічний (моделює образи релігійних і надприродних уявлень, героїв міфів, казок, легенд, літературних творів): **смерть** – ЛСВ 'виснажена людина' (смерть погулять випустила (кого); смерть ходяча); ЛСВ 'млява людина' (тіки по смерть посилати (кого)); **чорт** – ЛСВ 'бути дуже розгніваним' (дивитися чортом); ЛСВ 'лицемірний' (святий та божий – на чорта похожий); **ангел** – ЛСВ 'добра людина' (ангел небесний) (1,42%);

і) акціональний (моделює образи дій, процесів): **бум** – ЛСВ 'бути необізнаним' (ні бум-бум); **вибрик** – ЛСВ 'вередлива людина' (з вибриками); **кондрик** – ЛСВ 'вередлива людина' (кондрики напали (на кого)) (1,27%);

ї) сенсорний (моделює образи фізичних відчуттів і емоцій, почуттів, станів людини): **болячка** – ЛСВ 'хвора людина' (болячки обсіли (кого)); **гнів** – ЛСВ 'гніватися' (класти гнів); **дрижак** – ЛСВ 'мерзнути' (дрижаки їсти) (1,27%);

й) спатіальний (моделює образи простору): **аптека** – ЛСВ 'постійно хворіти' (робити на аптеку); **Африка** – ЛСВ 'кучерява людина' (Африка пішла); **вугол** – ЛСВ 'позитивна людина' (хоч став у святий вугол (кого) та молись) (1,13%);

к) кваліфікативний (моделює образи рис характеру людини): **пара** – ЛСВ 'зла людина' (собача пара); **сила** – ЛСВ 'вперта людина' (страшенна сила); **характер** – ЛСВ 'знайти спільну мову' (нідійти під характер) (0,42%);

л) мовленнєвий (моделює образи вербального мовлення, спілкування): **брехня** – ЛСВ 'брехати' (брехні розводить); **чортівня** – ЛСВ 'брехати' (городити чортівню) (0,28%) та ін.

ЗНАЧЕННСВИЙ СКЛАДНИК опрацьований за допомогою ідеографічної парадигми із послідовним виокремленням таких фразеосемантичних груп та підгруп: а) **ФСГ «Характер»** (35,5% від опрацьованого фактичного матеріалу): 1) ФСПГ «Добрий» (*на душу багатий; ангел небесний*); 2) ФСПГ «Злий» (*гримза патлата; з чортючих кусочків зшитий*); 3) ФСПГ «Працьовитий» (*дятел-стукун; хазяйського батька син*); 4) ФСПГ «Лінивий» (*щодня неділя; кабеля невироблена*); 5) ФСПГ «Сміливий» (*і чорту в пащу залізи; і дрючком не злякати*); б) **ФСГ «Зовнішній вигляд»** (15,6%): 1) ФСПГ «Зовнішньо привабливий» (*як майська квіточка; як з журналу*); 2) ФСПГ «Зовнішньо непривабливий» (*гречкою притрушений; три дні макаки лиськали*); 3) ФСПГ «Худий» (*глиста в скафандрі; в тріски можна взяти*); 4) ФСПГ «Гладкий» (*аж морда лопається; будку наїсти*); 5) ФСПГ «Високий» (*як черешня надворі; тополю доганяти*); в) **ФСГ «Фізичний стан»** (13,5%): 1) ФСПГ «Фізично здоровий» (*хоч у воли запрягай; гвіздочок сталевий*); 2) ФСПГ «Хворобливий» (*легені відхаркувати; зійти з лиця*); 3) ФСПГ «Виснажений» (*як через м'ясорубку перекутили; виутюжений Іван*); 4) ФСПГ «Відчувати холод» (*аж гусяча шкура вилізла; під носом соплі замерзають*); 5) ФСПГ «Відчувати головний біль» (*голова розривається; голова як чавун*); г) **ФСГ «Розумові здібності»** (12,8%): 1) ФСПГ «Розумний» (*голова повна ума; живий ум*); 2) ФСПГ «Дурнувятий» (*маргарин у черепі; трактором переїханий*); 3) ФСПГ «Удавано розумний» (*впасти на умняк; вумний як вутка*); 4) ФСПГ «Нетямущий» (*голова і два вуха; Толік з водкачки*); 5) ФСПГ «Досвідчений» (*не пальцем деланий; у горищю танцювати й не перекинути*); г) **ФСГ «Спілкування»** (8,5%): 1) ФСПГ «Мовчазний» (*закрити піддувайло; мов язик одкусити*); 2) ФСПГ «Брехливий» (*народитися в квітні; губа як у старої циганки*); 3) ФСПГ «Язикатий» (*послороче радіо; язик по коліна*); 4) ФСПГ «Лайливий» (*крючки збирати; в роті чорно*); 5) ФСПГ «Говорити без логіки» (*із п'ятого в десяте перескакувати; ні тпру ні но*); д) **ФСГ «Емоційний стан»** (7,2%): 1) ФСПГ «Веселий» (*наїстися смішного борцю; ніби смішинку з'їсти*); 2) ФСПГ «Засмучений» (*аж каша кисне; покласти вуха на спину*); 3) ФСПГ «Розгніваний» (*бити буруна; гедзики б'ють*); 4) ФСПГ «Наляканий» (*аж сорочка пополотніла; ні живий ні мертвяк*); 5) ФСПГ «Засоромлений» (*аж ніс почервонів; набратися страху*); е) **ФСГ «Соціальна характеристика»** (4,8%): 1) ФСПГ «Заможний» (*кататися як сир у маслі; щодня малину їсти*); 2) ФСПГ «Бідний» (*голіший од миші; фронт без шкарпеток*); 3) ФСПГ «Впливовий» (*важна птиця; волохата лапа*); 4) ФСПГ «Нерідний» (*Васька бабина сестра; через чотири версти коліно*); 5) ФСПГ «Незаконнароджений» (*син Ветрова; вітром навіяне, в подолі принесене*); є) **ФСГ «Вікова характеристика»** (2,1%): 1) ФСПГ «Молодий» (*зелень незрізана; юний орел*); 2) ФСПГ «Старий» (*ромашками тхнути; Божий одуванчик*).

ОЦІННИЙ СКЛАДНИК постає як самостійний і як наскрізний для образного та значеннєвого й репрезентований у роботі: 1) негативнооцінними ареальними фразеологічними одиницями (81,87% від опрацьованого матеріалу): *Катька – просто мішок із половою, питається всім хорошою бути – і своїм, і чужим, а в ітозі нікому...; Та який з нього кавалер?! Він же даже розрівняти не може, дрючок горбатий...; Да, таких тощих, як Кристя, ще пошукать – одна шкура та маслаки ходять...; От же ж йолопень-телень! Ну як можна було свій собствєнний адрес забути?! Йому аби закрити піддувайло... Даже з друзями говорити не любє.; Заглохла істеричка – в неї гівна перегоріли просто!; Да, нормальний же чоловік з нього вийде, він же слабий на передок, переспить з усіма сусідками по вулиці...; Ой, ну куда він преться?! Не піде вона за діда! З нього аж потрюх сипиться ж...;* 2) позитивнооцінними ареальними фразеологічними одиницями (12,89% опрацьованого матеріалу): *Молодець Машка: і по телефону говоре, і посуду миє, і підлогу підміта – завелася семиділиха!; Анжелка – дівка на всі сто, мужики так голови і зворачують...; Він у свої сімдесят два настоящий гвіздочок сталевий, і не вірється, шо на пенсії!; Молодець! Розумний! Звізда горить у лобі в вашого синочка!; Вона всім нравиться, кождому підійшла під характер.; Віта завжди регоче, ніби смішинку з'їла.; Роботають оба як прокляті, от і живуть як у Христа за пазухою.; Бабця – божий одуванчик, ні разу слова злого не сказала нікому...;* 3) нейтральнооцінними ареальними фразеологічними одиницями (5,24%): *Да, вона настояца копія баби: шо ж, гени пальцем не задавиш!; Нічо поганого сказати не можу, він – це загадка для всіх, настоящий сірий коник...; Соня аїста виглядає, вже й коляску з Вадимом купили...; Ну а шо ж? Конєшно, вийде за нього – спіла дівка ж уже... та ін.*

Отже, структуру концепту *людина* у фразеології східностєпових українських говірок утворюють чотири складники: поняттєвий (дозволяє сформулювати базове, загальне уявлення про людину як природно-соціальну істоту з власними мовою та культурою); образний (репрезентований вторинною семіотичною системою з домінуючими соматичним та предметним кодами культури, шо доводить значущість цих одиниць у процесі концептуалізації та категоризації довкілля); значеннєвий (представлений різними фразеосемантичними групами, шо описують людину вєсторонньо – її характер, зовнішній вигляд, вік, фізичний та емоційний стани, розумові здібності, манеру спілкування, соціальну роль) та оцінний (з абсолютним домінуванням негативної оцінки, тобто детальнішою презентацією негативного портрета людини).

Перспектива дослідження полягає в розширенні ареалів студіювання та залученні до аналізу літературних фразеологічних одиниць з метою цілісного, комплексного, вичерпного опису концепту *людина*.

References

- Vorkachev, Sergej. "Lingvokulturologiya, yazykovaya lichnost, koncept. Stanovlenie antropocentricheskoj paradigmy v yazykoznanii". *Filologicheskie nauki* 1 (2001): 64–72. Print.
- Karasik, Vladimir. *Yazykovej krug: lichnost, koncepty, diskurs*. Volgograd: Peremena, 2002. Print.

- Pimenova, Marina. *Koncept serdce: Obraz. Ponyatie. Simvol*. Kemerovo: KemGU, 2007. Print.
 Popova, Zinaida. *Kognitivnaya lingvistika*. M.: AST: Vostok – Zapad, 2010. Print.
 Stepanov, Yuriy. *Konstanty: Slovar russkoj kultury*. M.: Akademicheskij Proekt, 2004. Print.

List of Sources

- Busel, V'yacheslav. *Velykyy tlumachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy*. K.; Irpin': VTF «Perun», 2005. Print.
 Butenko, Nina. *Slovnyk asotsiatyvnykh norm ukrayins'koyi movy*. L.: Vyshcha shkola, vydavnytstvo pry L'vivs'komu universyteti, 1979. Print.
 Hipters, Zinayida. *Kul'turolohichnyy slovnyk-dovidnyk*. K.: VD «Profesional», 2006. Print.
 Ivchenko, Anatoliy. *Tlumachnyy slovnyk ukrayins'koyi movy*. Kh.: «FOLIO», 2002. Print.
Entsyklopedychnyy slovnyk symvoliv kul'tury Ukrayiny / za red. Viktora Kotsura. Korsun'-Shevchenkivs'ky: FOP Havryshenko V. M., 2015. Print.
 Picha, Volodymyr. *Sotsiolojiya: Korotkyy navchal'nyy slovnyk: terminy i ponyattya*. L'viv: Mahnoliya 2006, 2016. Print.
 Synyav's'kyy, Volodymyr. *Psyholohichnyy slovnyk*. K.: Nauk. svit, 2007. Print.
Sotsiolojiya / za red. Vitaliya Dokasha. Chernivtsi: Chernivets'kyy nats. un-t, 2012. Print.
Tlumachnyy slovnyk ukrayins'koyi movy / za red. Volodymyra Kalashnyka. Kh.: Prapor, 2005. Print.
Filosofs'kyy entsyklopedychnyy slovnyk / za red. Volodymyra Shynkaruka. K.: Abrys, 2002. Print.
 Shapar, Viktor. *Psyholohichnyy tlumachnyy slovnyk*. Kh.: Prapor, 2004. Print.

Надійшла до редакції 20 листопада 2018 року.

STRUCTURAL ORGANIZATION OF THE CONCEPT *HUMAN* IN THE PHRASEOLOGY OF THE EAST STEPPE UKRAINIAN DIALECTS

Iryna Harbera

Department of General and Applied Linguistics and Slavonic Philology,
 Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

Abstract

Background: The analysis of the concept *human* in the phraseology of the East Steppe Ukrainian dialects makes the proper contribution into processing of the issues of the cultural coding and national and cultural specificity of the concept *human* in the Ukrainian studies.

Purpose: The purpose of the study is to describe the specifics of the structural organization of the concept *human* in the phraseology of the East Steppe Ukrainian dialects.

Results: The concept *human* has been positioned as one of the main segments of the conceptual picture of the world of Ukrainian and structured into four components: 1) conceptual one that involves the review of human's definitions in the lexicographical works; 2) descriptive one that is represented by secondary sign system; 3) semantic one that is represented by the phraseoideographic paradigm of the areal phraseological units and 4) estimative one that is formed by the axiological classification of the areal phraseological units. Conceptual component provides the interpretation of a human as a natural and social creature who has consciousness and language, can think, work effectively, evolve creating own history and national culture. Descriptive component has been formed by the somatic, subject, zoomorphic, anthropic, phytomorphic, natural, gastronomic, spiritual, quantitative, temporal, mythological, actional, sensor, spatial, qualificative, speech codes. Semantic component has been simulated by the phraseological and semantic groups 'Character', 'Appearance', 'Physical state', 'Intellectual abilities', 'Communication', 'Emotional state', 'Social characteristics', 'Age characteristics', and estimative component by the negative evaluative, positive evaluative, neutral evaluative areal phraseological units with the absolute predominance of the negative estimation that is more detailed representation of the negative portrait of a human in the phraseology of the East Steppe Ukrainian dialects.

Discussion: The perspective of research consists in the further studying of the concept *human* in the Ukrainian dialect phraseology with enlargement of the areal studying which makes it possible to describe in details the analyzed concept in the phraseology of the modern Ukrainian language.

Keywords: areal phraseological unit, concept *human*, code of culture, phraseoideographic classification, axiological classification.

Vitae

Iryna Harbera is Candidate of Philology, Senior Lecturer at Department of General and Applied Linguistics and Slavonic Philology at Vasyl' Stus Donetsk National University. Her areas of research interests include conceptology, linguaculture studies, Ukrainian dialectology.

Correspondence: iryna.garbera@gmail.com